

IV.113. Het recht van den bevoordeelde bij levensverzekering

113. HET RECHT VAN DEN BEVOORDEELDE BIJ
LEVENSVZERZEKERING. *

Over het recht van dengeen, te wiens bate een overeenkomst van levensverzekering is afgesloten, is veel en uitvoerig gesproken. Ook in dit blad is er menige beschouwing aan gewijd¹⁾. Het is niet mijn voornemen deze litteratuur met een opstel aan te vullen, dat de zaak van alle zijden beziet. Naar aanleiding echter van mijn studie over het beding ten behoeve van derden in het algemeen, wil ik een enkele opmerking over den aard van dit recht maken.

Ter oriëntering herinner ik er aan, dat volgens onze jurisprudentie — met name die van den Hoogen Raad — de derde bevoordeelde bij den dood van den verzekeringnemer een *eigen* recht heeft tegen den verzekeraar, dat hij dit recht niet ontleent aan den verzekeringnemer en het nimmer tot den boedel van dezen heeft behoord. Deze heeft *geen* recht op de uitkeering maar wel heeft hij — indien niet anders is bedongen — een beschikkingsrecht over de som, die na zijn dood zal worden uitbetaald. Hij kan een eens gedane aanwijzing herroepen, een nieuwe bevoordeelde aanwijzen, hij kan ook de polis afkopen. Gevolg van een en ander is dat bij faillissement van den verzekeringnemer *niet een* recht op uitkeering, *wel* de genoemde beschikkingsbevoegdheid in het faillissement valt. Sterft de verzekerde-failliet, dan heeft de derde, niet de curator recht op uitkeering van de som, maar de curator is bevoegd de aanwijzing, door den verzekeringnemer gedaan, te herroepen en zich zelf aan te wijzen, hij mag ook de polis afkopen²⁾.

Bekend is dat deze leer door Molengraaff herhaaldelijk en scherp is bestreden³⁾. Volgens hem behoort het recht op de uitkeering tijdens het leven van den verzekeringnemer tot diens vermogen en gaat het eerst bij den dood over op dengeen, voor wien het beding is gemaakt. Dit recht valt in het faillissement van den verzekeringnemer, de curator kan de som bij overlijden van den failliet op-eischen.

Van een anderen kant — zij het met ten aanzien van deze vraag gelijk resultaat — heeft voor eenigen tijd in een interessante kritiek op het boekje van Micheels, Suyling⁴⁾ de leer van den Hoogen Raad aangevallen. Deze erkent dat het recht op uitkeering als zelfstandig recht ontstaat bij het overlijden en dat *dat* recht nooit tot

* Weekblad voor Registratie, Notaris-ambt en Registratie, no. 2441 (7 October 1916).

1) Laatstelijk A. C. de Wilde, in nos. 1911 vlg.

2) Vgl. arresten 5 Dec. 1902, W. 7841. 22 Jan. 1904, W. 8024. 5 Dec. 1913, W. 9610, W. P. N. R. 2306, en de aanteekening van Meijers in bet Wbl.

3) Laatscelijk Correspondentieblad Broederschap Notarissen 1911.

Recht geleerd Magazijn 1915, blz. 154 vlg.

den boedel van den verzekeringnemer heeft behoord. Maar van het ontstaan van dit recht geeft hij een eigenaardige verklaring. Volgens hem doet de verzekeringmaatschappij bij het sluiten van de overeenkomst een aanbod tot uitbetalen na overlijden en dit aanbod wordt, als het oogenblik daar is, door den derde aangenomen. Aan dit aanbod is de verzekeraar gebonden, over die gebondenheid heeft de verzekeringnemer de beschikking. Gaat deze nu failliet, dan treft het faillissementsbeslag ook die gebondenheid. Gevolg is, dat de aanwijzing geen werking kan hebben en de overeenkomst, waaruit het uitkeeringsrecht geboren zou worden, niet meer ten behoeve van den derde kan ontstaan. Ook hij verklaart dus den curator gerechtigd tot de verzekerde som.

Tegen deze voorstelling — hoe scherpzinnig gevonden en verdedigd zij ook is — nu heb ik vele en mij dunkt gewichtige bezwaren. Zij schijnt mij een gewrongen constructie voor wat in werkelijkheid toch heel eenvoudig is, ze schijnt mij bovendien in strijd met den zin van het tweede lid van art. 1353 B. W.

Een gewrongen constructie. Immers naar deze voorstelling zou er steeds, indien werd afgesproken dat een praestatie ra doode van een der contractanten zou geschieden, niet een overeenkomst zijn, maar enkel een „gebondenheid aan aanbod". Suyling erkent dit uitdrukkelijk, ook voor het geval de betaling aan de erven moet geschieden, laat hij de overeenkomst eerst tot stand komen, als de erven zich aanmelden. Moet men, zoo doorredeneerend, niet hetzelfde aannemen voor iedere overeenkomst met tijdsbepaling? Wat voor nut heeft dat? Waarom zou er niet een *overeenkomst* zijn in den traditioneelen zin, als partijen afspreken dat de een eerst praesteeren zal na zekeren tijd, desnoods na den dood van den andere? Maar ook wat meer in het bijzonder de afspraak betreft met beding van praestatie aan een derde, zie ik van dat aanbod niets. De verzekeraar biedt den derde niets aan, hij treedt alleen in relatie met den verzekeringnemer. Duidelijk is dat, indien men dit geval vergelijkt met dat, waar de stipulant niet een beding maakt direct voor den derde, maar bedingt, dat de promittent met den derde het een of ander overeen zal komen, op zekere voorwaarden zal contracteeren. Denk aan het beding van een minimumloon voor de arbeiders in een aannemingscontract, dan is de promittent inderdaad tot een aanbod aan den derde verplicht, dan moet met dezen nog overeengekomen worden. Maar in het gewone beding ten bate van derden is er geen overeenkomst tusschen promittent en derde. Misschien wel het best wordt dit geïllustreerd door dit geval: A geeft / 5000 aan B met beding dat deze wekelijks zal uitkeeren aan C gedurende zekeren tijd *f*5. Volgens de hier bestreden opvatting zou door aanneming dier gift B een aanbod doen aan C (ook een fictie), door acceptatie van dezen zou dan een overeenkomst ontstaan tusschen B en C. Maar welke overeenkomst? Het kan moeielijk anders zijn dan een schenking en toch is

nog nimmer beweerd, dat tusschen B en C om B gebonden te doen zijn een authentieke akte zou moeten worden verleden. Wil Suyling dit inderdaad volhouden? Wèl een miskenning van het derden-beding.

Suyling zoekt den rechtsgrond van de gebondenheid van den verzekeraar in een overeenkomst. Terecht, maar die grond zit niet in een overeenkomst met den derde, maar in die met den verzekeringnemer. Ik verwijs naar mijn vorige artikelen. Thans moet ik alleen nog eenige aandacht wijden aan het tweede lid van art. 1353 B. W. Ik wijs vooreerst op de redactie¹⁾, er staat niet dat het recht van den derde ontstaat, indien hij het hem gedaan aanbod heeft aangenomen, maar er staat dat dit recht (blijkbaar reeds door de overeenkomst ontstaan) onherroepelijk wordt als de derde „verklaard heeft er gebruik van te zullen maken”. De beteekenis van dit voorschrift wordt eerst recht klaar, als men let op de geschiedenis — n'en déplaise Suyling's afkeer van historische interpretatie. Art. 1121 Code gaf de beslissing in een eeuwen langen strijd. Sinds de erkenning van het beding ten behoeve van derden door de glossatoren al, vocht men over de vraag: mag hij die zulk een beding gemaakt heeft (de stipulant meen ik) dit herroepen? Is 's derden recht ook voor hem onaantastbaar? het was een punt dat maar niet tot rust kon komen, nog in de 18e eeuw was het betwist, Furgole²⁾ verklaarde zich voor de herroepelijkheid, de ordonnance van 1747 koos anders. Reactie daartegen was weer het Codeartikel: zoolang de derde niet verklaard heeft de te zijnen behoeve gemaakte beschikking te aanvaarden, kan zij herroepen worden. En met deze bepaling schijnt de strijd geëindigd, voor ons is het artikel van geringer belang. Immers de vraag van al- of niet-herroepelijkheid zal, nu het zwaartepunt bij het beding ten behoeve van derden verlegd is van de gift met last naar de levensverzekering, voor ons wel in de eerste plaats een vraag van interpretatie zijn. Was het de zin der aanwijzing haar definitief te doen zijn of niet? Dat is de vraag die voorop staat. Maar al schijnt zij bedoeld als een definitieve, blijkt van voorbehoud van mogelijkheid van herroeping niet dan nog kan zij herroepen worden, zegt art. 1353, tot op het oogenblik dat de derde verklaard heeft er van gebruik te willen maken. Wil men de verklaring van den derde onder een of andere categorie brengen, dan hoort zij met de ratihabitie bij zaakwaarneming of wel de aanvaarding van een legaat in één rubriek niet met de aanneming van een aanbod tot het sluiten van een overeenkomst. Dit is ook de in Frankrijk algemeen gehuldigde opvatting³⁾.

Ik wijs nog even op de gevolgen van Suyling's opvatting. De

¹⁾ Vgl. Planiol, II, no. 1251.

²⁾ Questions remarquables sur la matière des donations, V, n. 38.

³⁾ Planiol t. a. p. Baudry—Lacantinerie et Barde, I, no. 194.

derde zou zijn recht ontkenen aan een overeenkomst door hem zelf met den promittent gesloten. Maar hoe dan te verklaren dat dit recht geheel afhankelijk is van de geldigheid der overeenkomst tusschen promittent en stipulant? Of ontkent Suyling die afhankelijkheid? Meent hij dus, dat de derde wél gerechtigd is de uitkeering te vorderen, indien de overeenkomst b.v. door bedrog van den verzekeringnemer is tot stand gekomen? Van waar vooral bij deze opvatting het recht van den stipulant om nakoming van den derde te eischen? Hij heeft toch alleen bedongen dat de promittent „gebonden zou zijn aan zijn aanbod”, heeft de derde eenmaal aangenomen, dan is er van zulk een voor-stadium van de dan volledig tot stand gekomen overeenkomst immers geen kwestie meer?

Maar genoeg over deze opvatting zelve. Ik moet nog even stilstaan bij wat Suyling leert over de werking van het faillissement in dezen, ik heb dan tevens gelegenheid de consequenties van mijn eigen opvatting voor het geval van faillissement van den verzekeringnemer uiteen te zetten. Letterlijk schrijft de Utrechtsche hoogleraar daarover¹⁾: „De verzekeringnemer heeft een uitkeering bij zijn overlijden bedongen ten behoeve van zich zelf of van den derde, die hij bij zijn dood zal hebben aangewezen. Hiermede is een gebondenheid aan een aanbod gegeven. Over de gebondenheid beschikte de verzekeringnemer door een bevoorreedde te noemen. Intusschen die beschikking werkt eerst bij diens overlijden. Daarna gaat de verzekeringnemer failliet; vervolgens sterft hij. Wat voor gevolg zal de nu nog bestaande aanwijzing van een derde ten opzichte van den boedel hebben? Geenerlei, want de gebondenheid van den verzekeraar aan het aanbod tot uitkeering is een tot den faillieten boedel behoorend recht, en over zijn rechten kan de failliet niet meer beschikken.”

Ik heb deze passage letterlijk overgenomen, omdat ik vreesde haar licht te kort te zullen doen, indien ik haar resumeerde. Zij is mij inderdaad niet duidelijk. Daargelaten nu voor een oogenblik die geheele aanbod-constructie, begrijp ik de conclusie niet. De „gebondenheid” behoort tot den faillieten boedel en daarover kan de failliet niet meer beschikken. Goed, maar het geval is juist dat hij *heeft* beschikt vóór faillissement. Het „want” dat in den laatsten zin op geenerlei volgt is voor mij geenszins afdoende. Vraagt men wat voor recht die „gebondenheid” geeft, wat de actieve zijde van deze voor den verzekeringnemer is, dan zijn er maar twee antwoorden mogelijk: óf zij geeft de bevoegdheid tot aanwijzing van den gerechtigde, meer niet, maar dan komt men tot de leer van den H. R. die Suyling bestrijdt, óf zij is niet anders dan een andere naam voor het recht op de uitkeering. Suyling wil daarvan niet weten. Toch is zijn bewering dat dit recht door het faill.beslag wordt getroffen en dat dit beteekent dat de reeds voor het faillisse-

*) Blz. 158.

ment gedane aanwijzing uitwerking mist, alleen zoo te begrijpen.

Neen, dan is het betoog van den anderen Utrechtschen hoogleeraar, dien ik citeerde, eenvoudiger en klaarder. De verzekeringnemer heeft een recht op uitkeering — zegt Molengraaff — en dit recht valt in het faillissement. Dat bij zulk een voorstelling de beschikking, die dit recht bij den dood zou doen *overgaan* op den derde, geen uitwerking kan hebben in geval van faillissement, valt gemakkelijk in te zien.

Maar tegenover deze leer zou ik — en ik bevind mij daarbij, behalve van al degenen die Meijers aanhaalt in W. 9610 en van Meijers zelven, ook in gezelschap van Suyling — willen volhouden, dat dit recht op uitkeering *niet* behoort tot den boedel van den verzekeringnemer.

In een uitvoerige bespreking van het pro en contra treed ik niet. Mijne conclusie volgt uit wat ik vroeger schreef over het beding ten behoeve van derden en wat ik boven aanvoerde. De derde *krijgt* het recht door het beding en ook op het oogenblik van het beding. Gaat dit aan het faillissement vooraf, dan blijft het faillissement daarvoor dus zonder belang. Maar zoolang het beding niet onherroepelijk is geworden, bestaat bevoegdheid de eens gedane aanwijzing weder in te trekken en die bevoegdheid valt in het faillissement.

Misschien wordt dat alles duidelijker, als het wordt toegelicht door eenige voorbeelden van derden-beding buiten het verzekeringsrecht. Iemand deponereet geld bij een bank met beding dit op zeker tijdstip aan een derde uit te betalen. De deponens faillieert, wie kan het depot opeischen? Mijns inziens zijn twee vragen te stellen: 1°. was de aanwijzing al of niet als een herroepelijke bedoeld? 2°. Zoo van een voorbehoud van herroeping niet blijkt, heeft dan aanvaarding door den derde plaats gehad? De eerste vraag moet gesteld worden, omdat, hoewel art. 1353 de herroepelijkheid voorschrijft ook voor geval deze *niet* uitdrukkelijk of stilzwijgend is voorbehouden, deze op de wet steunende bevoegdheid vervalt, indien de derde heeft aanvaard. Van zulk een aanvaarding kan geen sprake zijn, indien de herroeping uitdrukkelijk is bedongen, het spreekt van zelf dat dan aanneming door den derde zonder uitwerking blijft. Stel nu, de aanwijzing bedoelde definitief te zijn. Wat kan de curator doen? Is aanvaard, dan is de som voor den boedel verloren maar ook indien niet aanvaard is, is de bank tegenover den derde gebonden. Maar de deponens kan nog herroepen en die bevoegdheid heeft nu de curator, daarom kan hij opeischen. Vergelijk dit geval met het depot van bepaalde met nummer aangeduide effecten. Ik deponereet die met beding deze af te geven aan X. Voor wie is de bank houder? m.i. ongetwijfeld voor X. Faillieer ik, dan vormen die effecten geen deel van mijn boedel, maar de curator kan ze er in terug doen keeren door, zoolang X niet heeft aanvaard, gebruik te maken van zijn herroepingsbevoegdheid.

Zetten wij onze parallel voort. We stellen hetzelfde geval met deze verandering, dat bedongen is uitkeering na doode. Dit beding is niet zonder belang voor de beantwoording van onze vraag. Er volgt uit, dat vóór den dood herroepelijkheid is bedoeld, met den dood de aanwijzing daarentegen definitief wordt. Vóór den dood is aanneming dus irrelevant, maar na den dood is dan art. 1353 toepasselijk en vóór aanneming herroeping nog mogelijk? Ik zou het niet meenen. In het algemeen is het reeds twijfelachtig of deze bevoegdheid op erfgenamen overgaat, de oude traditie ontkende het vrijwel constant¹⁾. Maar wat daarvan zijn moge, juist deze toevoeging, dat het recht den derde bij doode verleend wordt, kan niet anders beteekenen dan een uitsluiting van den overgang van het herroepingsrecht op de erfgenamen. Op het oogenblik van den dood wordt het recht van den derde onaantastbaar.

Iets dergelijks heeft nu plaats bij levensverzekering. Er is verschil. Door de overeenkomst met de bank gaat het recht op het gedeponeerde geld over op den derde. Hier sluit de aard van het contract zulk een overgang uit, door het contract verkrijgt de derde een nieuw recht. Maar er is ook overeenstemming. Ook dit recht is voor herroeping vatbaar, dat volgt reeds uit den aard der handeling en wordt vaak nog uitdrukkelijk bedongen, ook dit recht wordt onaantastbaar door den dood. Maar, vraagt men wellicht, wat had de derde dan vóór den dood? niet beschikkingsbevoegdheid — die heeft de verzekerde, de contracteerende partij, niet ook recht op een actief, een vermogenswaarde — dat ontstaat eerst met het overlijden. Dit is juist, het recht van den derde is niet meer dan een kans, niet meer dan een bevoegdheid aan een onzekeren datum gebonden en bovendien nog herroepelijk, maar dat neemt niet weg, dat hij aan het contract zijn recht ontleent en dat niet met den dood een recht op uitkeering van den verzekerde (die zulk een recht nooit gehad heeft) op hem overgaat.

Het eigenaardige van deze beschikking is nu, dat het herroepelijke recht van den derde tot op den dood juist om de mogelijkheid, dat de wil van den verzekeringnemer het ten allen tijde kan doen vervallen, zoo goed als geen waarde heeft, dat daarentegen de beschikkingsbevoegdheid een min of meer belangrijke geldswaarde vertegenwoordigt. Begrijpelijk dat men daarom geneigd is „de polis“, zonder juridisch scherp te onderscheiden, wat daar eigenlijk onder te verstaan is, tot het vermogen van den verzekeringnemer te rekenen. Maar hoe begrijpelijk dit zijn mag, tot de conclusie, dat het recht op uitkeering tot den boedel behoort, mag dit nooit leiden.

Men ziet, mijn uitkomsten zijn over het geheel gelijk aan die van den Hoogen Raad. Ik formuleer eenigszins anders — in hoever dat praktische verschillen geeft, laat ik voor het oogenblik in het

!) Vgl. Lambert, blz. 100.

midden, voor de vraag die we hier bespreken, is de conclusie dezelfde.

Nog enkele opmerkingen tot slot. Vooreerst deze. Bovenstaande uiteenzetting doet, dunkt mij, het verschil met het legaat duidelijk uitkomen. Beide werken bij doode, maar door het legaat gaat het recht op het oogenblik van den dood op den legataris over, bij het beding ten behoeve van derden wordt op dat oogenblik de mogelijkheid tot herroeping opgeheven.

Dan nog dit: Suyling heeft in zijn door mij meermalen aangehaalde beschouwingen er op gewezen dat de levensverzekeringpolis in de practijk een dubbele functie heeft: zij bedoelt bevoordeeling van den derde, maar zij bedoelt toch ook zorg voor zich zelve: de mogelijkheid van afkoop, beleening van de polis, inruiling tegen een vrije polis enz., wijzen er op. Ik erken de juistheid der opmerking, ook het laatste element moet tot zijn recht komen. Maar, zou ik willen vragen, geschiedt dat dan niet bij de leer onzer jurisprudentie? Doet juist niet haar onderscheiding tusschen het recht op de uitkeering aan den derde toekomend en de beschikkingsbevoegdheid van den verzekeringnemer beide kanten duidelijk zien en voldoet die niet geheel aan de eischen der practijk?

Mijn slotopmerking betreft de kwesties van legitieme, benadeeling bij tweede huwelijk enz. Meijers heeft er al op gewezen dat uit het standpunt van den Hoogen Raad geenszins volgt dat tegen een levensverzekering niet op grond der wetsbepalingen over genoemde materie zou opgekomen kunnen worden. Daarvoor is immers niet anders noodig dan dat de derde door den verzekeringnemer om niet is bevoordeeld. Dan is er een schenking in ruimen zin, welke weg daarbij is gevolgd, is onverschillig. En dat is hier ongetwijfeld het geval, de vraag is enkel voor welk bedrag heeft zulk een bevoordeeling plaats gehad? Ik zou antwoorden: voor het bedrag der betaalde premies, alleen deze zijn uit het vermogen van den verzekeringnemer gevloeid. Aldus oordeelt ook de Fransche jurisprudentie en doctrine ^{x)}.

¹⁾ Vgl. Baudry et Barde, I, n. 206, Baudry—Wahl, III. 2766.

